

Reyhan İsgəndər ƏHMƏDOVA

Qərbi Kaspi Universiteti, Psixologiya və Sosial iş kafedrasının dosenti, psixologiya ü.f.d.
E-mail: reyhan.ahmedova@icloud.com

Fərqanə ƏFƏNDİYEVƏ

Qərbi Kaspi Universiteti, Psixologiya və Sosial İş kafedrasının magistrantı
E-mail: farqana.afandiyeva0@mail.ru

**AKMEOLOGİYA - YETKİN İNSANLAR VƏ ONLARIN PEŞƏKAR İNKİŞAFI
HAQQINDA ELM KİMİ**

Xülasə

Peşəkarlıq problemi bir çox sosial və humanitar elmlərdə tədqiqat mövzusu olmuşdur. Məsələn, ümumi psixologiya müxtəlif iş sahələrində insanların psixoloji xüsusiyyətlərini araşdırır, sosiologiya problemi sosial münasibətlər baxımından araşdırır, əmək psixologiyası peşəkar düşüncəni təhlil edir, ümumi akmeologiya isə insanın peşəkar fəaliyyətdə yüksək nailiyyətlər əldə etməsini, onun zirvəsinə çatması üçün nəzəri metodoloji yolları, metodları və şərtlərini öyrənən inteqrasiya olunmuş bir elmdir. “Akmeologiya” təfəkkürü alətlər, pedaqoji, sosioloji və texnoloji biliklər baxımından öyrənir ki, bu da onu mənimsəməyə gətirib çıxarır. Akmeologiyanın məqsədi insanı təkmilləşdirmək, ona fiziki, mənəvi və peşəkar inkişaf zirvələrinə çatmağa kömək etmək, şəxsi inkişaf məsələsini aktualaşdırmaq, peşəkar inkişaf nəzəriyyəsinə və təcrübəsinə əsaslandırmaq, peşəkarlıq pilləkəninə effektiv şəkildə çatmağın şərtlərini və metodoloji yollarını nəzərdən keçirməkdir.

Açar sözlər: akmeologiya, akmeoloji hazırlıq, akme, şəxsiyyət, fərd, sosial çevrə.

UOT: 159.922.63:37.048

JEL: D91, M12

DOI: <https://doi.org/10.54414/NKBU8075>

Giriş

Hazırda şəxsiyyətin formalaşması və inkişafı ilə məşğul olan pedaqoji elm üçün ən aktual məsələlərdən biri peşəkarlığın inkişafıdır. Fərdi şəxsiyyət isə təbii, bioloji, psixoloji, fiziki keyfiyyətlər toplusundan ibarətdir. Bunlar genetik olaraq ötürülür və aktiv həyat nəticəsində və ətraf mühitin təsiri altında həyat boyu formalaşır və daha da inkişaf edir. Məlumdur ki, yüksək keyfiyyətli insan kapitalının yaradılmasını təmin edən mütəxəssislər hazırlayan ali təhsil müəssisələrinin qarşısında çox məsuliyyətli vəzifələr durur. Onların təhsil proqramlarının məzmunu hər bir tələbənin dərin və hərtərəfli hazırlanmasına, şəxsi və peşəkar özünüinkişafının inkişafına, müstəqil iş, ünsiyyət bacarıqlarının inkişafına, yeni vəziyyətlərə uyğunlaşma qabiliyyətinin inkişafına, peşəkarlığın ən yüksək səviyyələri olan yaradıcılıq və sənətkarlıq haqqında biliklərin əldə edilməsinə

və mobil gələcəyin mütəxəssisinin formalaşmasına yönəldilməlidir. Bu baxımdan, inteqrativ və mürəkkəb bir elm kimi akmeologiya xüsusi yer tutur. “Akme” anlayışı peşəkarlığın zirvəsinə çatmaqla, bununla da həyatda uğur qazanmaqla, yaradıcı potensialı inkişaf etdirməklə və insanın uzun müddət yaradıcı fəaliyyət vəziyyətində qalması ilə izah olunur. Akmeologiya yetkin bir yetkinin inkişafını öyrənir.

“Akmeologiya” elmi termini 1920-ci illərdə zehni və sosial tədqiqatlar sahəsi olan evriologiyaya nəzərdən keçirən P. Engelmeyer, erqonomikada V.N. Myasişçev və əsərlərini refleksologiyaya həsr edən V.M. Bexterev kimi elmi istiqamətlərin yaranması dövründə müəyyən edilmişdir və 1928-ci ildə N.A. Rıbnikov akmeologiya anlayışını yetkinlərin inkişafı elmi kimi təqdim etmişdir. 20-ci əsrin ortalarında məşhur rus psixoloqu B.G. Ananyev akmeologiyanın elm sistemindəki yerini müəyyən etmiş

və yetkin bir insanın akme - inkişafını vətəndaş, sosial-siyasi, peşəkar və əmək keyfiyyətləri əsasında nəzərdən keçirmişdir [4, s.156].

XX əsrin 70-ci illərindən etibarən psixologiya və pedaqogika sahəsində N.V. Kuzmina, A.A. Derkaç, A.A. Bodalev və s. kimi görkəmli alimlər bu elmi istiqamətin inkişafında yeni fundamental mərhələyə qədəm qoymuşlar [6; 12, s.112].

Akmeologiyaya bir elm kimi verilən müxtəlif təriflər, gənc bir elm olmasına baxmayaraq, sürətlə inkişaf etdiyini (15 iyul 1991-ci ildə qeydiyyatla alınmış) və eyni zamanda akmeologiyanın müxtəlif istiqamətlərdə inkişaf etdiyini göstərir. Akmeologiya bir elm kimi klassik, fundamental və tətbiqi (sahə) olmaqla təsnif edilir və bu baxımdan onun istiqamətlərini təsvir etmək lazımdır [8, s.247].

Peşəkar inkişaf və zirvəyə çatmaq mütəxəssisin birdən-birə və dərhal formalaşma bilməyən çoxfunksiyalı bir vəziyyətdir. Bir mütəxəssisin əvvəlki mərhələdə fərd kimi qazandığı bilik və təcrübə onun bu səviyyəyə çatmasına "işləyir". Çünki yalnız onlar mütəxəssisin hansı şəxsi istiqamətlərinin və peşəkar qabiliyyətlərinin, nə qədər bilik bazasına və bacarıqlarına malik olmasının onu yaradıcı subyekt səviyyəsinə çatdırma biləcəyini müəyyən edirlər.

Akmeoloji hazırlıq haqqında nəticələr ondan ibarətdir ki, bu, insanın ümumi hazırlığının keyfiyyət xarakteristikasıdır və onu peşəkar sahədə və ümumiyyətlə həyatda daha da inkişafı, yaradıcı özünütəkmilləşdirməyə yönəldir. Nəticə olaraq, araşdırdığımız elmi əsərlərə əsaslanaraq, gələcək mütəxəssisin akmeoloji hazırlığını onun yüksək səviyyəli elmi və pedaqoji fəaliyyətinin əsasını təşkil edən, innovasiya və nailiyyətlər üçün daimi motivasiya, pedaqoji yaradıcılıq üçün zəruri olan peşəkar əhəmiyyətli keyfiyyətlər və emosional iradi sahələr olan akmeoloji bilikləri birləşdirən kompleks kimi müəyyən edə bilərik [2, s.178].

Peşəkar statusundan danışarkən, "fərdlərin peşəkar özünütəşkili" anlayışına müraciət etmək lazımdır. Çünki peşəkar status fərdin peşəkar məkanda özünü təqdim etmək, özünü dərk etmək və özünü tanımaq, özünü təşkil etmək qabiliyyətinin fərqli bir təzahürü kimi istifadə olunur. Müəllimin peşəkar statusu, peşəkar fəaliyyətlə məşğul olan şəxsin həyatı boyu

formalaşan və artan qazanılmış statusdur. Xüsusilə, ali təhsil müəssisəsində təhsil almadan əvvəl peşəkar özünütəyinatmə dövründə, ali təhsil müəssisəsində peşəkar təlim dövründə; praktik təcrübə qazanma nəticəsində peşəkar pedaqoji fəaliyyət prosesində. Beləliklə, gələcək müəllimlərin akmeoloji hazırlığının formalaşması peşəkar status əldə etmək üçün ilkin şərt hesab edilə bilər. Sonrakı əmək fəaliyyətində (bizim vəziyyətimizdə pedaqoji işdə) bu məsələ istənilən sahədə mütəxəssis hazırlığında aktuallığı ilə xarakterizə olunur. Lakin, nəzərdən keçirdiyimiz şey gələcək müəllimlərin akmeoloji hazırlığı olduğundan, bu keyfiyyətin formalaşması üçün pedaqoji şərtlər və texnologiyalar haqqında düşüncələrimizi məhz bu kontekstdə davam etdirəcəyik [11, s.95].

Akmeoloji hazırlıq fərdin özünüinkişaf proseslərində - özünüdərk, özünütərbiyə, özünüreallaşdırma, özünütəkmilləşdirmə, özünütərbiyə, özünüdərk, özünütənzimləmə, özünüqiymətləndirmə və idarəetmə proseslərində baş verir. Fikrimiz tanınmış Qazaxıstan psixologiya elmləri doktoru S.M.Jakypovun "sosial tələbləri nəzərə almaqla özünüdərk, özünüdərk, refleksiya və özünüinkişaf insanın özünüdərkinin əsasını təşkil edir" fikri ilə əsaslandırılır [9, s.46].

Problemlərin effektiv həlli üçün növbəti şərt düzgün ixtisas seçimidir. İxtisas seçimi sadə bir iş deyil. Bu, bütün cəmiyyətin yerinə yetirməli olduğu çox məsuliyyətli bir məsələdir. Buna görə də inkişaf etmiş ölkələrdə bu məsələyə erkən yaşlarından yanaşılır və tələbəyə düzgün istiqamət verilir. Məsələn, 1908-ci ilin yanvar ayında Boston şəhərində Gənclər üçün ilk Peşə Rəhbərliyi Bürosu açıldı və burada abituriyentlərin karyera yolunu müəyyənləşdirməyə kömək edən metodlardan istifadə edildi. Peşə seçərkən hər bir insan özünə sual verməlidir: "Bu peşəyə meyilliyəm varmı?" J.Aimauytulinin "peşədə heç bir problem yoxdur, amma onun hər hansı biri çeviklik tələb edir, bu, sadəcə ona alışmaq üçün bir yol deyil, böyük sənət və böyük bacarıq tələb edən bir şeydir" fikri - səriştəli, yaradıcı, rəqabətədavamlı mütəxəssis olmağın başlanğıcının uşaqlıqdan, məktəbdə başladığına işarə edir və bu məsələyə böyük məsuliyyətlə yanaşmağın vacibliyinə diqqət çəkir [3, s.45].

Psixologiyada yetkinlik fərdin inkişaf, təkmilləşmə və öz potensialını həyata keçirmək üçün yeni imkanlar tapmaq qabiliyyətinə aiddir; cəmiyyətə asanlıqla uyğunlaşmaq, istəklərini başa düşmək və vəziyyəti adekvat başa düşmək əsasında əsaslandırılmış qərarlar qəbul etmək bacarığı; və başqaları ilə qarşılıqlı əlaqə qurma qabiliyyəti. Yetkinliyə çatma prosesi insanın psixi və fiziki vəziyyətinin əlaqəsindən, həmçinin fərdi şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin, şəxsi keyfiyyətlərin və xarakterin birləşməsindən asılıdır. Şəxsi yetkinlik təkcə insanın öz dünyagörüşünü, özünü həyata keçirmək istəyini və əhval-ruhiyyəsini deyil, həm də adekvat sosial və peşəkar qarşılıqlı əlaqəni əhatə edir [5, s.97].

Şəxsi yetkinlik meyarlarını daha ətraflı nəzərdən keçirək.

Adekvat özünə hörmət və öz istək və ehtiyaclarını başa düşmək, zehni elastiklik və zehni qabiliyyət, öz duyğularını idarə etmək və başqalarının əhval-ruhiyyəsini "oxumaq" bacarığı, davranış və ünsiyyətin təbii asanlıığı, başqalarını mühakimə etmək istəyinin olmaması, öz zəifliklərini və səhvlərini qəbul etmək və başqalarının səhvlərinə sakit münasibət, yaxşı inkişaf etmiş empatiya və mərhəmət hissi, cəmiyyətdə və sosial qruplarda qəbul edilmiş etik norma və qaydalara riayət etmək, qanunlara, hüquqlara və öhdəliklərə uyğunluq, şəxslərarası və qruplararası qarşılıqlı əlaqədə manipulyasiya, tənqid, aqressiya və ittihamlardan qaçmaq bacarığı, fərqli bir mövqeyi qəbul etmək, qarşı tərəfin tərəfini tutmaq və vəziyyətləri fərqli perspektivlərdən qiymətləndirmək bacarığı, fərdi sərhədləri qurmaq və saxlamaq bacarığı, öz həyatı üçün məsuliyyət daşımaq bacarığı, özündən imtinanı və başqalarının rəddini adekvat qavramaq bacarığı, özünü təmin etmək, başqalarından müstəqillik, aşağı narahatlıq, özünü öyrətmək, yeni bacarıq və qabiliyyətlər əldə etmək, daha yüksək həyat səviyyəsinə nail olmaq istəyi, güclü ailə və dostluq münasibətləri qurmaq istəyi [7, s.69].

İnsanın yetkinlik mərhələləri:

1. Yüksək - Bu səviyyədə olan fərdlər, rəasional düşünmək, münaqişə və çətin vəziyyətləri idarə etmək qabiliyyətinə malik, özünü təmin edən və yüksək inkişaf etmiş fərdlərdir. Bu şəxslər yetkin sayılırlar və müəyyən dünyagörüşünə çatıblar. Onlar adətən geniş

təcrübə və bacarıqlara malik, öz icmalarında hörmət və hörmətə malik yaşlı fərdlərdir.

2. Orta - Bu insanlar ünsiyyət qurmaq ümumiyyətlə asandır, geniş perspektivlərə, geniş təcrübəyə və iddialı məqsədlərə malikdir. Bununla belə, münaqişəli vəziyyətlərdə başqalarının fikirlərini qəbul etmək, öz səhvlərini etiraf etmək, dözümlülük nümayiş etdirmək və güzəştə getmək bacarığı yoxdur.

3. Aşağı - Bu dövrdə insanlar uşaq kimi görünürlər, yüksək konflikt hissi keçirirlər, seçilmiş hakimiyyətə sadıqdırlar və başqalarından asılıdırlar.

Niyə bəzi insanlar daha tez yetkinləşir və yetkinlik yaşına çatırlar, bəziləri isə daha yaşlı yaşlarda belə uşaqlıq və yetkinlik yaşına çatmamış qalırlar? Bu prosesə xarakter və şəxsiyyət xüsusiyyətlərindən tutmuş müəyyən qaydalara riayət etmək bacarığına qədər bir çox amillər təsir edir.

Yetkinliyinizi inkişaf etdirmək və daha inamlı bir insan olmaq üçün bir neçə prinsipə əməl edə bilərsiniz: Bütün planlarınızı və gələcək fəaliyyətlərinizi müzakirə edin (bunu həm ailəniz daxilində, həm də yeni münasibətlər qurarkən etmək lazımdır), hər şeyi tərəfdaşınızla müzakirə edin və sevdiyiniz adamın dediklərini dinləyin və anlayın. Güzəştə getməyi bilin. Şikayət etmə; bütün mübahisəli məsələləri dərhal müzakirə edin. Narahatlığınızı azaldın və hər şeyi idarə etməyə çalışmayın. Öz maraqlarınız olsun, başqasına (tərəfdaşınıza) həddən artıq bağlanmayın, tək bir "ailə dairəsi" daxilində özünüzü təcrid etməyin, yeni duyğular yaşayın və təcrübələrinizi bölüşün. Birgə və fərdi fəaliyyətləri planlaşdırın. Partnyorunuza hörmət edin, arxasınca danışmayın, qüsurlarını qəbul edin, onları mühakimə etməyin, maraqlarını və hobbilərini paylaşın. Başqalarının hansı hərəkətlərinin sizin üçün məqbul olduğunu və hansının ünsiyyəti kəsməyə səbəb olacağını aydın şəkildə müəyyənləşdirin. Öz şəxsi sərhədlərinizi təyin edin. Başqalarının manipulyasiyasına, hücumlarına və qaz işıqlandırmasına qarşı durmağı öyrənin [7, s.45].

Yetkinlik səviyyələrinə əlavə olaraq, onu bir neçə növə bölmək adətdir:

1. Sosial - Şəxsiyyətə sosial uyğunlaşma və uğurlu xarici təmaslar təsir edir, ünsiyyət

bacarıqlarının inkişafı və adekvat ünsiyyət ilə xarakterizə olunur.

2. Şəxsi - Bu növün əsas keyfiyyətləri məsuliyyət, mənəvi dəyərlər, mənəvi güc, iradə, təşəbbüs və s.

Peşəkar inkişaf arzusu hər kəs üçün təbiidir; bu, özünü həyata keçirməyə, həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmağa və artan gəlirə aparan bir yoldur. Peşəkar inkişafa gedən yolda insanların ixtisas seçimini qiymətləndirdiyi dönüş nöqtələri çox vaxt yaranır. Bu yazıda biz karyera böhranlarını necə aradan qaldıracağımızı və iş yerlərini dəyişməyin vaxtı gəldiyini araşdıracağıq. İş təsvirləri çox vaxt aşağıdakıları tələb edir: öyrənmək istəyi, böyümək istəyi və uyğunlaşma bacarığı. Bazar şəraiti daim dəyişir və tələbatda qalmaq üçün peşəkar inkişaf vacibdir. İT sahəsində daim yeni texnologiyalar yaranır, dizayn tendensiyaları inkişaf edir, marketinq yeni strategiyalar və tanıtım metodlarından istifadə edir və elmi kəşflər tibb dünyasını dəyişir. Əyridən qabaqda qalmaq üçün bacarıqlarınızı öyrənmək və inkişaf etdirmək vacibdir [10, s.256].

Peşə inkişafı körpəlikdən başlayır. Uşaqlar əvvəlcə müxtəlif karyeraları araşdırır, güclü və maraqlarını müəyyən edirlər. Yeniyetməlik dövründə onlar şüurlu şəkildə araşdırmağa, təcrübə aparmağa və düzgün peşə seçməyə başlayırlar. Bu dövrdə uşaqlar əldə etməli olduqları bacarıqları, inkişaf etdirməli olduqları bilikləri və nəyi öyrənməli olduqlarını başa düşürlər. Valideynlərini və digər böyükləri müşahidə edərək, onlar necə işlədiklərini və karyeralarını qurduqlarını öyrənirlər. 16 və 18 yaşlarında gənclər əvvəlcə karyera seçərək peşə və ya ali təhsilə başlayırlar, daha sonra isə ilk iş təcrübələri başlayır. 25-35 yaş arası insanlar həyatda öz yerlərini anlamağa başlayırlar. Bu mərhələdə insan seçdiyi ixtisasdan narazı qala və karyerasını dəyişməyə qərar verə bilər. Bu fırtınanın səbəbləri başa düşüləndir - az adam 16-18 yaşlarında balanslı, məlumatlı karyera qərarları verir və səhvlər tez-tez baş verir. Bu mərhələdə karyeraya keçmək daha asandır, çünki başqa sahədə təcrübə qazanmaq üçün hələ çox vaxt var və onu öyrənmək daha asan olacaq. Gücləndirici amillər yaradılır - maddi öhdəliklər, ailə, uşaqlar - lakin bu vəziyyətləri heç bir təkan olmadan aradan qaldırmaq olar. 35-45 yaş

arasında aktiv karyera inkişafı dövrü başlayır. Peşəkar menecer olmaq, böyük layihələr həyata keçirmək və öz biznesini qurmaq üçün kifayət qədər təcrübə və biliyə malikdir. Çevik perspektiv yeni bacarıqlar əldə etməyi və onları işlərində tətbiq etməyi asanlaşdırır. Peşəkar inkişafın bu dövrü tez-tez yeni karyera böhranlarına səbəb olur [13, s.68].

40 yaşına qədər insan təcrübəli və dəyərli bir mütəxəssisə çevrilir, lakin işəgötürənlər müasir bilik və bacarıqlara malik yeni istedadlara üstünlük verdikləri üçün özünü ikinci dərəcəli vəzifəyə daşdıqlarını hiss edə bilər. Bu, təlim və bacarıqların inkişafı üçün əlverişli vaxtdır. Siz peşəkar bacarıqlarınızı genişləndirəcək, biliklərinizi yeniləyəcək və sizə yeni praktiki alətlər təqdim edəcək müvafiq ixtisas əldə edə bilərsiniz. 45 yaşdan sonra peşəkar sənətkarlıq dövrü başlayır. Bu, insanın karyerasının zirvəsinə çatdığı mərhələdir. Onlar ekspert, mentor, müəllim ola, yeni işçiləri öyrədə və ya təşkilat daxilində yeni proseslərə başlaya bilərlər. 50 yaşında karyera inkişafı böhranı çox vaxt insan öz karyera məqsədlərinə çox erkən çatdıqda və özünü həyata keçirmə ehtiyacı davam etdikdə baş verir. Bu məqamda sual yaranır ki, iş yeri dəyişsin, yoxsa indiki mövqeyində qalsın. Karyera dönüş nöqtələri təbii olaraq baş verir. Onlar peşəkar inkişafın və yüksəlişin zəruri hissəsidir. Karyera dəyişdirmək istəyi həyatdan daxili narazılığı əks etdirir. İnsan öz yerini, işinin dəyərini və şəxsiyyətini dərk etdikdə özünü vacib hiss edir. Karyera uyğun deyilsə, narahatlıq yaranır. Karyera böhranı yarandıqda, impulsiv qərarlar verməyin; bütün tədbirlər diqqətlə nəzərdən keçirilməlidir. Karyera dəyişmək istəyinizin səbəblərini, yeni sahənin fayda və xərclərini və bu yolda qarşılaşacağınız çətinlikləri ayıq şəkildə qiymətləndirin. Dəyişikliyin öhdəsindən gələ bilərsiniz, hərəkətə keçməlisiniz; çünki bütün ömrünü yanlış yerdə, işində yerinə yetirilmədən keçirmək risk etməkdən daha pisdır. Peşəkar inkişaf həmişə köklü dəyişikliklər tələb etmir. Əgər bir müddətdir irəli çəkilməmişsinizsə, axtardığınız vəzifənin tələblərini, ixtisaslarınızı və bacarıqlarınızı araşdırın. Bacarıqlarınızı artırmaq və biliklərinizi yeniləmək üçün davamlı təhsil kursları və ya peşəkar inkişaf proqramlarını nəzərdən keçirin [1, s.56].

Nəticə

Təhsil mühitini formalaşdıran akmeoloji amillərə obyektiv amil — ali təhsil sistemindəki dövlət və sosial mandatların xüsusiyyətləri; obyektiv-subyektiv amillər — peşəkar və şəxsi xüsusiyyətlərin tədrisən inkişafı; gələcək mütəxəssisin müxtəlif iş sahələrinə hazırlığı, onların ideoloji səviyyədə inteqrasiyası; və subyektiv amillər — subyektlərin mühit daxilində şəxsi və peşəkar inkişafının heteroxronikliyi və immanent, hərtərəfli özünüdərək etməyə istəyi daxildir.

Akmeoloji yanaşma, ətraf mühitin akmeoloji səviyyəsinə çatması ilə daxil olan subyektlərin özünüinkişaf etdirmə niyyəti, özünütəhdid xüsusiyyətlərinin subyekt yönümlü dinamikası, yaradıcılıq və fərdin kommunikativ yönümlülüyü arasındakı qarşılıqlı asılılıq nümunələrinə əsaslanaraq ziddiyyətləri aradan qaldırmağa və təhsil mühitinin komponentlərini inteqrasiya etməyə imkan verir.

Bugünkü iqtisadi və sosial-mədəni şəraitdə yaradıcı, rəqabətədavamlı fərdlərə tələbat son dərəcə yüksəkdir və artmaqda davam edəcək. Təhsil özünütəhsilə, inkişaf isə yaradıcı özünüinkişaf və yaradıcı özünüdərəkə çevrilərsə, təhsil insanın rəqabətədavamlı fərd kimi inkişafına töhfə verəcək.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Qasımzadə F. Şəxsiyyət: formalaşması və inkişafı. Azərbaycan məktəbi, 1989;10:56–63.
2. Тұрғынбаева БА. Болашақ мұғалімдердің әлеуетін дамыту: кәсіби шығармашылық жолында. Алматы. 2018;240 s.
3. Аймауытов Ж. Психология. Алматы, 2018;368 s.
4. Ананьев БГО. проблемах современного человекознания. Санкт-Петербург: Питер, 2001; 272 s
5. Бекжанова Б. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жағдайында мамандардың акмеологиялық дайындығын қалыптастыру: дис.PhD докт. Алматы, 2018;182 s.
6. Бодалев АА. Акмеология. Москва: РАГС, 2020;304 s.
7. Генри Кристал. Интеграция и самоисцеление: аффект, травма и алекситимия. Москва:Институт общегуманитарных исследований, 2016;544 s.
8. Деркач АА. Акмеологические основы развития профессионала. Москва; Воронеж: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та, НПО “МОДЭК”, 2004;750, s
9. Джакупов СМ. От смысловой теории мышления к концепции совместно-диалогической познавательной деятельности. Вопросы психологии, 2018;2:46–55.
10. Ильин ВВ, Пожарский СД. Философия и акмеология. Санкт-Петербург: Политехникум, 2003;320 s.
11. Каленникова ТГ, Борисевич АР. Словарь психолого-педагогических понятий. Минск: БГТУ, 2018;448 s.
12. Кузьмина НВ. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования. Москва. 2019; 256 s.
13. Львова Е. Состояние аффекта. Москва: Эксмо. 2020; 288 s.

Reyhan Iskander AKHMEDOVA

Ph.D., Department of Psychology and Social Work, Western Caspian University

Fargana AFANDIYEVA

Graduate student, Department of Psychology and Social Work, Western Caspian University

ACMEOLOGY – AS A SCIENCE ABOUT MATURE INDIVIDUALS AND THEIR PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Summary

The issue of professionalism has been a subject of research in many social and humanities disciplines. For instance, general psychology studies the psychological characteristics of people in various fields of work; sociology examines the issue from the perspective of social relations; labor psychology analyzes professional thinking; while general acmeology is an integrated science that studies the theoretical, methodological pathways, methods, and conditions for a person to achieve high accomplishments in professional activity and reach their peak. Acmeology examines the tools of thinking, as well as pedagogical, sociological, and technological knowledge, leading to their mastery. The goal of acmeology is to improve the individual, help them reach the peaks of physical, spiritual, and professional development, bring the issue of personal development to the forefront, substantiate the theory and practice of professional growth, and explore the conditions and methodological pathways for effectively ascending the ladder of professionalism.

Keywords: acmeology, acmeological preparation, acme, personality, individual, social environment.

Рейхан Искандер АХМЕДОВА

Доцент кафедры психологии и социальной работы, Западно-Каспийский Университет

Фаргана АФЕНДИЕВА

Магистрант кафедры психологии и социальной работы, Западно-Каспийский Университет

**АКМЕОЛОГИЯ – КАК НАУКА О ЗРЕЛОЙ ЛИЧНОСТИ И ЕЁ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ**

Резюме

Проблема профессионализма являлась предметом исследования многих социальных и гуманитарных наук. Например, общая психология изучает психологические особенности людей в различных сферах труда, социология исследует проблему с точки зрения социальных отношений, психология труда анализирует профессиональное мышление, а общая акмеология — это интегрированная наука, изучающая теоретико-методологические пути, методы и условия для достижения человеком высоких результатов в профессиональной деятельности, для достижения им своего пика. Акмеология изучает инструменты мышления, а также педагогические, социологические и технологические знания, что ведет к их освоению. Цель акмеологии — совершенствовать человека, помогать ему достигать вершин физического, духовного и профессионального развития, актуализировать вопрос личностного роста, обосновывать теорию и практику профессионального развития, а также рассматривать условия и методологические пути для эффективного восхождения по лестнице профессионализма.

Ключевые слова: акмеология, акмеологическая подготовка, акме, личность, индивид, социальная среда.

Daxil olub: 14.01.2026